

HIZIRNAME’NİN BEKTAŞİLİĞE DAİR MALUMATI ve HIZIRNAME ÇERÇEVESİNDE BEKTAŞİ KÜLTÜRÜNDE HIZIR İNANCI

Prof.Dr. Mehmet Saffet SARIKAYA *

ÖZET

Eğirdirli Muhyiddin Çelebi’ye ait olan ve 880/1476 tarihinde yazılan *Muhyiddin Divanı* veya *Hızırname* diye bilinen eser Bektaşî kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Eser iki bakımdan öneme sahiptir.

İlki, Müellifin kendisini Rum Abdâllarına nispet ile kendisinden önce gelen Rum Abdâlları hakkında bilgi vermesi, özellikle Hünkar Hacı Bektaş Veli’yi müteaddit defalar zikretmesi. Bu, M.F. Köprülü’nün de belirttiği gibi ilk dönem Bektaşilik tarihi açısından göz ardı edilemeyecek bir değere sahiptir.

İkincisi müellifin sufi terbiyesini büyük ölçüde Hızır Han’dan tamamladığını beyan ile bu konuda yaşadığı bireysel tecrübeleri dile getirmesi. Bu konu ise tasavvuf kültüründe Hızır atfedilen değerın yazılı metne dökülen bir tecrübe ile takip edilmesini ve Bektaşî kültüründe Hızır inancının temellerini göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Hızırname, Hızır, Hacı bektaş Veli, Bektaşilik

Abstrac:

Hızırname on Baktashis and belief in Hızır of Baktashis culture in the framework of Hızırname

The treatise, Diwan of Muhyiddin Çelebi or Hızırname by Muhyiddin Çelebi from Egirdir in 880/1476, has a very special place in Bektashis culture.

The treatise is important from two perspectives.

Firstly, author affiliates himself to “Rum Abdal” and gives some information about them, especially Hacı Baktas Veli is mentioned many times in the book. As M.F. Köprülü mentions is very important for early history of Baktashis.

Secondly, author got his sufi teachings from Khidr Khan. And expresses his personal experience on that. This point is important in the aspect of that the value of figure of Hızır can be traced in written documents in sufi culture and foundations of belief in Khidr in Baktashi culture.

Key words: Khidr-name, Khidr, Hacı Baktas Veli, Baktashis

---

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, ISPARTA

Hızırname, esasen *Divan-ı Muhyiddin Çelebi* adıyla bilinen ve Eğirdirli Şeyh Mehmed b. Pîrî Muhammed el Huyî'ye nispet edilen 880/1476 tarihinde yazılmış bir *Divan*'dır. Müellifin adı Mehmet olmasına rağmen eserinde çoğu kere Muhyiddin mahlasını kullanması sebebiyle muhtemelen bu mahlasla kaydedilmiştir. Müellif bazı yerlerde de Dolu mahlasını kullanır. Manzumelerin mahlas beyitlerinde ve diğer bazı beyitlerde Hızır (as) adı geçtiği için *Hızırname* diye tanınmıştır. Müellifin aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağımız cem'iyeti kübrayı anlatırken bu toplantının Zi'l-ka'de 880/1476'da yapıldığı ifadesinden anlaşıldığına göre eserin tamamı veya bir kısmı bu tarihte yazılmıştır. Çoğu musammat özelliği gösteren gazel, murabba ve mesnevi nazım şekilleriyle yazılan *Hızırname* nüsha farklarına göre bazı değişiklikler gösteren manzumelerden oluşur.

Şimdiye kadar eserin bilinen altı nüshası tespit edilmiştir. (Açikel, 2001: 96)

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde TY Nu: 9495'e kayıtlı nüsha 45 varak olup Ocak'a göre muhtemelen yazıldığı döneme en yakın nüshadır. Bu nüsha 78 parça manzumeden ve 1285 beyitten oluşur (Ocak, 1998: 418-419).

Fuat Köprülü kitapları arasında bulunan, Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphanesi Nu: 115'de kayıtlı nüsha kırk varaktır, baş tarafı eksiktir. 15 ve 16. varaklar muhtemelen tamir esnasında yanlış yere yerleştirilmiş; çünkü bu varaklarda birbirini takip eden şiirler arasında kopukluk ve eksiklik görünmektedir. 1135/1723 istinsah tarihlidir ve müstensih adını belirtmemiştir.

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Nu: 3414'de kayıtlı nüsha 1202/1788'de Seyyid Abdurrahman b. Osman tarafından istinsah edilmiştir, 32 varaktır.

Hüseyin Ayan'ın özel kütüphanesinde bulunduğunu haber verdiği nüsha 121 varak olup istinsah kaydı bulunmamaktadır. Bu nüsha bir tanesi hariç konu başlıklı 80 manzume (4 kaside, 1 tevhid, 2 na't, 1 medhiye, 14 gazel, 51 murabba, 4 kıta ve 7 küçük mesnevi) 1904 beyitten oluşmaktadır (Ayan, 2001: 179).

Diğer iki nüsha ise Konya Bölge Yazmaları Kütüphanesindedir. Nu: 3725/3'de kayıtlı nüsha Eğirdir Zeynî tekkesine dair bir menâkıbı da içermektedir. 85 varaktan oluşan *Divan* (1b-85b) Yunuszâde Hafız Halil tarafından 1225/1880'de istinsah edilmiş olup 79 başlıklı manzume ve 1347 beyitten oluşmaktadır. Yılanlıoğlu Şeyh Ali tarafından vakfedilen eser Isparta Halil Hamid Paşa Kütüphanesinden gelmiştir (Açikel, 2001: 97). Bu eser muhtemelen V.Mahir Kocatürk tarafından görülen nüshadır. Ocak (1998: 419), bu nüshanın kayıp olduğunu haber veriyorsa da eser Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Isparta 778'de yer almakta ve halen Konya Bölge Yazmaları Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Diğer nüsha aynı Kütüphanede 3742/2’de kayıtlı 33b-77a arasında bulunmaktadır. İstinsah tarihi 1227/1812 olarak verilmekle birlikte müstensih belli değildir. 80 başlık altında 1386 beyitten oluşur.

Eser üzerine yapılmış bir Yüksek Lisans tezi bulunmaktadır. (Karaduman, 2004).

Biz eserin Yapı Kredi Bankası Ktb.nu 115 ve İstanbul Üniversitesi Ktb. TY nu: 9495 numaralı nüshalarını inceleme fırsatı bulduk.¹ Bundan sonra eserden yaptığımız alıntılarda bu nüshalar için **YKB** ve **İÜ** kısaltmalarını kullanacağız. Bir tahkik çalışması yapmadığımız için metin farklarına işaret etmeden metni nispeten günümüz Türkçesine uygun nakledeceğiz.

Eserin bölüm başlıkları Arapça ve Farsça terkiplerle kısmen vezin aranmaksızın secili düz metin şeklinde yazılmıştır. Manzumeler ise şairin sanat kaygısı taşımayan samimi bir üslupla dile getirdiği terennümlerdir.(Ayan, 2001: 179). Benzerlerinden farklı olarak eser, didaktik olmaktan uzak, halka yakın bir lirizmle şairin maddî ve manevî tecrübelerinin destanı mahiyetindedir. Bununla birlikte bazı beyitlerde Aşık Paşa ve Yunus Emre tarzının etkileri görülmektedir (Kocatürk, 1970: 283, 289). Köprülü (1981: 350) ise eseri edebi açıdan, aruz vezniyle yazılmış benzeri Bektaşî cönkleri gibi “rekik, kusurlu ve acemice” bulmaktadır.

Muhteva tahlilinden önce müellif hakkında bilgi vermek eserin konumuz açısından değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. DİA’nın ilgili maddesinde Ocak (1998: 418), müellif hakkında pek fazla bilgi bulunmadığını söylese de, müellifin Ispartalı oluşu bu şehirle ilgili kaleme alınan tarih kaynaklarında (Yiğitbaşı 1972; Böküzade I, 1983) az da olsa hakkında bilgi kıvrımlarına rastlandığını göstermektedir. Zira müellifin de mensubu bulunduğu zaviyeye ait türbeler halen yerel ziyaret mekânları arasındadır. Zeyniyye tarikatıyla ilgili yakın tarihte yapılan bir araştırmada (Öngören, 2003) da bazı tamamlayıcı bilgiler mevcuttur. Esasen müellifle ilgili temel kaynak Süleymaniye ve Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesinde farklı nüshaları bulunan Şerîfî Efendinin 1005/1597 hazırladığı *Menâkıbu’l-Evliya*’dır.² (Yiğitbaşı 1972: 69; Açıkel 2001: 86-93; Öngören 2003: 121) Bu eserde müellifin dedesi, babası, kendisi ve torunu Burhaneddin Efendi hakkında bir başka deyişle Eğirdir’deki Zeynî postnişinleri hakkında bilgi verilmekte onların kerametleri anlatılmakta ve şiirlerinden örnekler nakledilmektedir. Şerîfî Mehmed Efendi naklettiği

¹ Bu nüshaların teminindeki katkısından dolayı Arş.Gör. Kamile Ünlüsoy’a teşekkür ederim.

² Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Nu:4552; Nafiz Paşa Nu: 1200; Konya Bölge Yazmaları Kütüphanesi, Nu: 3725/2 (86b-227a). Şeyh Mehmed Çelebi ile ilgili menakıb eserin 103b-158b arasındadır. Burada son nüshanın, yanındaki fotokopisinden yararlanma fırsatı veren meslektaşım Yrd.Doç.Dr. Yusuf Açıkel Bey’e şükranlarımı sunarım.

hemen her menkıbeden sonra, menkıbenin halen oralarda dilden dile anlatıldığını belirtmiştir.

Müellifin tam adı Şeyh Mehmed b. Şeyh Muhammed Pîrî Halife b. Şeyh Kutbuddin b. Şeyh Pir Hasan el-Hasan el-Huyi ez-Zeyni el-Hüseyni'dir. (Şerîfi, 1005: 103b, 110b). Öngören (2003: 120), bir başka yazma eserde adının Pîrî Halife oğlu “Şeyh Muhyi'l-milleti ve'd-din el-Hamidi ez-Zeyni el-Hüseyni” olarak kaydedildiğini haber vererek müellifin adını Muhyiddin Mehmed olarak belirtmişse de Muhyiddin'in müellifin adının bir parçası mı olduğu yoksa mahlası olarak daha sonra kendine tabi olanlar tarafından ona nispetle mi kullanıldığı pek belli değildir. Müellifin nisbesinden de anlaşılacağı gibi babası Hoy'dan gelmiştir. Nisbesindeki el-Hüseyni dikkate alınırsa Peygamber neslindedir ki *Menâkıb*'a göre Zeyne'l-Abidin soyundandır (Şerîfi, 1005: 87b).

Rivayete göre Hamid-ili valisi Hızır Bey hac ziyareti esnasında Şeyhü'l-İslam Berdaî'yi memleketine davet etmiş o da bu daveti kabul ederek Anadolu'ya gelmiş ve Hoy şehrinden geçerken Muhammed Pîrî'yi de beraberinde Anadolu'ya getirmiş daha sonra onu kendisine damat edinmiştir. Şeyhü'l-İslam Berdaî'nin Anadolu'da Hacı Bayram Veli ve Emir Sultanla görüştüğü nakledilir. On altı oğlu olmasına rağmen kerâmeten kendisinin öldüğü gün çocukları da vefat ettiği için yerine damadı Muhammed Pîrî geçmiştir (Şerîfi, 1005: 88b-103b. *Menâkıb*daki özet bilgiler için bkz. Yiğitbaşı, 1972: 69-72).

Muhammed Pîrî oğluyla birlikte aynı dönemde Konya'da bulunan Abdullatif Makdisî'yi ziyaret ederek kendisine intisap etmiş ve müridlerinden Tacuddin İbrahim Karamanî'yi Şeyhin ricasıyla onunla birlikte bırakmıştır. Bu zat daha sonra A. Makdisî'nin vefatını müteakip Bursa'da Zeyniyye tekkesi postnişinliğine oturmuştur (Öngören 2003: 95). Hızırname'de (İÜ: 4a, 26a) Mehmed Çelebi, Zeynü'd-Din Hafî'ye bağlı olduğunu açıkça belirtmiştir.³

Menâkıb'a göre Abdullatif Makdisî'nin de müteaddit defalar Eğirdir'e ziyaretleri olmuştur. Yine *Menâkıb*'da nakledilen bir rivayete göre Mehmed Çelebi'nin çocukken gördüğü bir rüyayı yorumlayan Abdullatif Efendi onun ilerde zamanın kutbu⁴ olacağını haber vermiş, Mehmed Çelebi de kırk yıldan az kutubluğu kabul etmeyeceğini dile getirmiştir (Şerîfi, 1005: 104a-106b; Yiğitbaşı, 1972: 75-76).

Mehmet Çelebi dedesi ve babasından zahir ve batın ilimleri tahsil etmiş, kimya öğrenmiş, yirmi üç yaşına kadar tahsilini tamamlamıştır. Babasının yazdığı *Zübtedü't-*

³ Zeynü'l-Hafî mesleğinde ibtida
Eyledik bu yola bulduk intiha

⁴ Kutb: Tasavvufta, en büyük velî, manevî olarak âlemin ruhu, nübüvvetin batını mertebesinde olan; İbnü'l Arabî'ye göre: “Tüm hal ve makamları asaleten ve niyabeten kendisinde toplayan ricâldır.” (Bkz. Cebecioğlu, 1997: 461-462; Yıldırım, 2000: 156).

Tahkik eserine yazdığı şerh ile asrın ulemasının takdirlerini kazanmıştır (Şerîfi, 1005: 108b). Babasından sonra zaviyenin başına geçmiş ve hayatının sonuna kadar bu görevi yürütmüştür. Giyim kuşamına ihtimam göstermesi, kürkler içinde şatafatlı şekilde hizmetçileri ve cariyeleriyle gezintilere çıkması halk arasında dedikoduya, hasetliğe kimi zaman şikâyetlere sebep olmuştur. (Şerîfi, 1005: 119b, 123b-124a). Yaşadığı dönemde çeşitli mahallî devlet görevlileriyle de ilişkisi olan Mehmed Çelebi'nin babası ve dedesi gibi devlet malından bir dane dahi almadığı, Hızır Bey zamanında dedelerine vakfedilen akar ile geçimini temin ettiği anlaşılmaktadır. Bu vakıflar *Menâkıb*'a (Şerîfi, 1005: 103a, 126b-127a) göre 833/1430'de padişah I. Mehmet tarafından tescil edilmiştir. Yiğitbaşı (1972: 74) bu vakfiyenin Anadolu Kuyûd-ı Kadime Dairesinde 1255/1839 tarihli 348 sayfada kayıtlı olduğunu haber verir. *Menâkıb*'daki harikulade olayların geçtiği yerler dikkate alındığında Mehmed Çelebi Eğirdir Yazla mahallesinde yaşamış Uluborlu, Gönen, Barla başta olmak üzere civardaki köy ve kasabaları gezmiştir. Hacca niyetlendiği ancak gidip gitmediği anlaşılmamaktadır. Bununla birlikte o, kutbu'z-zaman olarak hacda bulunmuş; istediği zaman istediği yerde görünmüştür. *Hızırname*'e de kuvvetli bir tayy-i zaman tayy-i mekan⁵ vurgusu söz konusudur ve buna göre müellif bütün kainatı gezip dolaşmıştır.

898/1493'de vefat eden Mehmed Çelebi Zeynî kaynaklarda “Zamanın gavısı, asrın kutbu, Hızır (as) arkadaşlık eden, ilm-i ledün sahibi kerametleri ve acaib menkıbeleriyle tanınmış kamil bir şeyh” olarak anılmıştır (Öngören, 2003, 120). *Menâkıb*'da (Şerîfi, 1005: 117b, 120a, 122a, 125b, 127a, 132a) Hacı İvaz, Hayreddin Dede, Davud Halife Alâaddin Halife gibi hilafet verdiği kişilerden bahsedilmesi Ocak (1998: 418)'ın tahmin ettiği gibi sadece çocukluğunda Zeyniyye'ye intisap etmekle kalmadığını bu tarikatın mürşidlik makamına kadar ulaştığını gösterir.

Mehmed Çelebinin iki erkek, üç kız çocuğu olmuş, erkek evlatları onun sağlığında vefat etmişlerdir. Vefatından sonra torununun yaşı küçük olması sebebiyle tekke bir müddet boş kalmış, daha sonra posta kızı tarafından torunu Burhaneddin Efendi (ö. 970/1562-3) oturmuştur. *Menâkıb*'a (Şerîfi, 1005:157b-158b) göre Burhaneddin Çelebi dedesi vefat ettiğinde çok genç olduğu için posta oturma talebi yaşlı dervişler tarafından uygun görülmemiş ve hilafet ve icazet almadan bu makama geçemeyeceği belirtilince Bursa'da Şeyh Nasuh Efendi'nin terbiyesinde yetişerek geri dönüp dedesinin postuna oturmuştur (Ayrıca bkz. Öngören, 2003, 121). Karçınzade'nin (2005: 69) XIX. yüzyılın sonlarında tekkeyi Nakşî tekkesi olarak kaydetmesi, Zeyniyye tarikatının zamanla tarih

⁵ Tayy-i zaman ve tayy-i mekan: Tasavvufta, Hz. Peygamberin miracından mülhem olarak velilerin bir anda zaman ve mekan değiştirebilme olgusudur.(Cebecioğlu, 1997: 698)

sahnesinden silinmesine paralel olarak Eğirdir'deki Zeynî tekkesinin de zamanla Nakşîlerin eline geçtiğini göstermektedir.

Menâkıb'da Mehmed Çelebi'nin Bektaşiliğiyle ilgili en küçük bir ima bile bulunmaz iken *Hızırname*'de müellif Hacı Bektaş Velî'den büyük bir saygı ile bahseder. Bu saygı ifadeleri Köprülü'yü (1981: 111) haklı olarak Bektaşî tarikatının kuruluşunun en azından XV. yüzyılın başlarına kadar götürülmesi gerektiği kanaatine ulaştırmıştır. Ocak ise (1998: 418) bunun ancak Hacı Bektaş'ın Rum Abdalları arasındaki şöhretinin yaygınlığını gösterebileceğini belirtmektedir. Daha önce yaptığımız bir çalışmada (Sarıkaya, 2002: 157-158) işaret ettiğimiz gibi Ahilik-Bektaşîlik ilişkilerini dikkate aldığımızda Köprülü'nün haklılığı, Bektaşî tarikatının kuruluş tarihinin daha eski dönemlere dayandığı anlaşılmaktadır.

Mehmed Çelebi'nin Hacı Bektaş'ı andığı 21 ve 23 beyitlik iki manzumesi şöyledir:

İÜ 14b *Beyân-ı âmed-i Hünkâr Hacı Bekdaş be-Kûh-i Bulgar ve cem' şöden asker-i ricâl-i gayb ve firistâden Bulgar*⁶

Hünkâr Hacım Bekdaş gelür ben kuluna himmet kılır
Leşker hesabın kim bilür Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Bulgar dağı key uludur gürbüz erenler yeridir
Dolu Hızır Han kuludur Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
YKB17a Bulgar'a çün kim vardılar kırklar ve üçler yediler
Kutb ile efrad irdiler Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Boz oğlanı hem gördüler Bozdağdan ılgar itdiler
Pirân-ı Horasan geldiler Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Bulgar'da vardır bir kemter Dolu erenlerdir meger
Hünkâra kuldur serteser Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Gördüm geyikler hep gelür Hünkâr önünde yüz urur
Hep Gaybîler saf saf durur Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Seyit Gâzî gördüm gelür önce Melik Gâzî gelür
Sultan Şücâ' bile gelür Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Çekildi ak sancakları geldi erenler leşkeri
Sürüldü sohbet demleri Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Hünkâr ile vardum bile bir demde erdim Bulgara
Doldu erenler Bulgara Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Bulgar'a varandur velî 'arşa erer anun eli

⁶ Çevirisi: Hünkâr Hacı Bektaş'ın Bulgar dağına gelişi ve toplanan Ricâl-i Gayb askerlerini Bulgar dağından sevk edişinin açıklamasıdır.

Hızır ile İlyas'ın kulu Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Bunlar yedidir beşdürür üçler dokuzlar eşdürür
Hızır anlar için başdürür Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
İpsahoros'dan uçtular Şam iline irişdiler
Girdi Dımışk'a hem bular Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Seyyid Gâzî'yle gitdiler Veysel-Karâne yetdiler
Peygamberin zeylin tutub Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
İÜ 15a Her cum'a varuben bular kılur namazı Mekke'de
Sürüp Medine'ye yüzi Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
İpsahoros'tan uçdılar Tur dağına iriştiler
Mûsâ ile söyleştiler Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Her hac varurlar Mekke'ye hem bile durub Vakfe'ye
Dahi Sâfa'ya Merve'ye Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Bulgar dağından uçdular irdi Medine'ye bular
Hep rahmete gark oldılar Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Bizi erenler aldılar âlemleri gezdirdiler
Görmediğim gösterdiler Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Dirler kabul itdik seni pes durma seyran eyle gil
Gördüklerini söylegil Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
YKB17b Ben bir fakîrem Dolu'yem Hızır'ın ezelden kuluyem
Himmatleriyle doluyem Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
Muhyiddin ider çün zârı hep şunları gördi bari
Hızır'ındur eldeki varı Hünkâr Hacım Bekdaş gelür
YKB28a, İÜ28b *Beyan-ı ser-asker şöden-i be-cündallahi'l-galib ve sefer kerden be-diyarı
Acem ve def'i kerden ez-vilayet-i Osmaniyan zarar-ı ekrâd ve şerr-i Şarkiyân⁷*
Hünkâr Hacım Bekdaş gelür şâd oldu divâne gönül
Uryan Şücâî'ler yürür şâd oldu divâne gönül
Dağ taş erenler doldular atlu yayanlar irdiler
Hünkâr ile hep geldiler şâd oldu divâne gönül
Geldi hem İbrahim Edhem nice bin asker ile hem
Kamu rical-i gayb ile şâd oldu divâne gönül
Sultan iken olmuşdı kul anınla buldı dostu yol
Terk itdi tacı tahtı ol şâd oldu divâne gönül

⁷ Allahın galip askerlerine Baş komutan oluş ve Diyar-ı Acem'e sefer edip Osmanlı vilayetlerinden Kürtlerin zararını ve Doğuluların şerrini def etmenin açıklanmasıdır.

Çün Hacı Bekdaşım gelür ben kuluna ol görünür
Çağırdığımda bulunur şâd oldu divâne gönül
Bir boz ata binmiş gelür on bin bile sancak yürür
Kamusı ak sancakdurur şâd oldu divâne gönül
Hep cümlesi bizi bilür saf saf olub leşker durur
Hünkar bizi alub varur şâd oldu divâne gönül
Ben Dolu yüzler sürürdüm atı önünce yürüdüm
Bindirdi atına beni şâd oldu divâne gönül
Bindirdi Hünkar atına hem leşker virdi katıma
“Var yağıyı döndür” dedi, şâd oldu divâne gönül
Var bekle Şarkın yolların hem bekle Osman illerin
Sen hod bilürsün yolların şâd oldu divâne gönül
İÜ 29a“Kırmağa iken kıymagıl yâd ile leşkeri yaymagıl
Hem degme söze uymagıl” şâd oldu divâne gönül
YKB28b“Oku bu ismi dahi vur düşmen kamusı ola kûr
Gözle Acem yolunu dur” şâd oldu divâne gönül
Der: “On bin er koşdum sana dahi gerekse de bana
Bin bin dahi virdüm sana şâd oldu divâne gönül
Bu leşkeri ismarladı çün bize himmete eyledi
Saldı bir ulu hizmete şâd oldu divâne gönül
Kendü silahın kuşâdup kendi atına bindirüp
Himmet-i dua yoldaş edüp şâd oldu divâne gönül
Miskin Dolu aldı elin tutdu çü Şarkistan yolun
Bir sarp işe bağlar belin şâd oldu divâne gönül
Cem‘ oldu leşker cümlesi hap Konya meydanında çün
Ahşam namazın kıldılar şâd oldu divâne gönül
Emreyleyüp der: “Yürü var gel gir sen Erzingane tiz
Anda salat-ı subh kıl” şâd oldu divâne gönül
Girdik çün Erzingane biz kıldık ferade hem namaz
Geçdik Acem yolun tutup şâd oldu divâne gönül
Serhadde vardık çün ‘ayan yanımda leşker bî-kerân
Dilimde Hızır ismi revan şâd oldu divâne gönül
Emr olunan oldu eda def‘ olunup kamu ‘adâ
İrdi Hudâ’ dan çok atâ şâd oldu divâne gönül

Oldu icazet döndüler yerli yerine vardılar
Tanrı rızasın buldular şâd oldu divâne gönül
Muhyiddin olmuşdur Dolu candan Hızır Han'ın kulu
Vardır hem işlerde eli şâd oldu divâne gönül

Müellif evliya ile yaptığı bir sohbeti nazm ederken de Hacı Bektaş'ı, Seyyid Gâzî'yi Molla Hünkâr-ı ve Hoca Fakı'yı gördüğünü belirtir (YKB: 30b; İÜ: 31a).⁸ İlk manzumede Hacı Bektaş Veli, zamanının kutbu ve Hızır'dan el alan bir Gâzî-Eren olarak algılanmış, ricalü gaybin onun emrinde olduğu belirtilerek onunla birlikte özellikle Seyyid Gâzî, Sultan Şucâ' ve onun müridleri Uryan Şucâ'îler (bunlar hakkında bkz. Say, 2003: 29-66) zikredilmiştir. İkinci manzumede ise müellif, on bin ricalü'l-gayb ereninin Hacı Bektaş tarafından emrine verilerek Osman illerini korumak için Doğu'ya, Erzincan'a yaptığı seferini anlatmaktadır. Biraz sonra nakledeceğimiz bir manzume de Hacı Bektaş'ın Osman ellerini beklediğinin ifade edilmesi, müellifin açıkça Osmanlı'yı desteklediğini göstermektedir. İkinci manzumede bahsedilen Erzincan seferi ise, muhtemelen Karaman Oğullarını da destekleyen Akkoyunlularla yapılan Otlukbeli Savaşı'yla (878/1473) ilgilidir. Bölge, XV. yüzyılın ikinci çeyreğinde Osmanlı hakimiyetine geçmesine rağmen bu hakimiyetin halk arasındaki kabulü çeşitli sebeplerle uzun sürmüş, (Böcüzade, 1983: 185-186) buralarda zaman zaman Karaman Oğulları boy göstermiştir. Bu süreçte müellifinde bulunduğu zaviyenin "ulu'l-emre itaat" prensibine bağlı olarak tercihini Osmanlılardan yana kullandığı anlaşılmaktadır (Şerîfi, 1005: 103a, 126b-127a).

Abdullatif Makdîsi'nin Konya'da Şeyh Cüneyd ile yaptığı tartışma hatırlanırsa, Şeyh Mehmed Çelebi'nin Osmanlı'yı desteklemesinin arka planında Safevî propagandasına karşı bir tavır da düşünülebilir. Timur'un Safevî tarikatı mensuplarına hürmet ve riayetinin Anadolu'da bu tarikatın güçlenmesine yol açtığı bilinmektedir. Bölgede Safevî tarikatı bağlılarının bulunuşu (Böcüzade, 1983: 117-118, 186)⁹, Zeynîlerde geçmişten gelen bir refleksle bunlara karşı bir tavır doğurmuş olabilir. Bu iki zümre arasında, hatta Osmanlı-Akkoyunlu, Karamanlı ve Safevîler arasındaki siyasî çekişmelerde Anadolu'nun fethine ve İslâmlaşmasına doğrudan katkı sağlayan Rum Abdallarına tarafların sahip çıkmalarını, onların üzerinden siyaset ve propaganda yapmalarını tabî

⁸ Göründü Hacı Bekdaşım ayağına yüzüm sürdüm
Receb ayında çün gördüm dîl ü can Hızır arzulur
Erenler meclisi 'âli derûnî nur ile dolu
Kamu peygamberin kulu dîl ü can Hızır arzulur
Çü Seyyid Gâzî'yi gördüm ki Monla Hünkârı buldum
Dahi Hacı Fakıyı gördüm dîl ü can Hızır arzulur

⁹ Ancak burada zikredilen Şeyh Alaaddin Efendi XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Bununla birlikte Böcüzade, XV. yy'ın başlarında başlayan propaganda faaliyetlerinin halka cazip geldiğini ifade eder.

karşılama gerekir. Bununla birlikte Zeyniyye ve Safeviyye tarikatlarının Sühreverdiyye'nin farklı uzantıları olduğunu dikkate alarak bu rekabetin kişilerle sınırlı kaldığı ve grupların tamamına sirayet etmediği de düşünülebilir. Her ne olursa olsun zikredilen bu velî-gâzîlerin XV. yüzyıl itibarıyla halk arasında yeterince tanınan ve kendilerine saygı ve sevgi beslenen şöhrete sahibi kişiler oldukları aşikârdır.

Müellif, (YKB: 30a; İÜ: 30b) Rum Abdallarının Hamid-eli ve Aydın'da yaşadıklarını, buralardan âlemde tasarrufta bulduklarını,¹⁰ Hacı Bektaş'ın ricalü'l-gayba hükmettiğini, Aşık Paşa'nın Hızır'ın perverdesi ve halifesi olduğunu,¹¹ (YKB: 30a; İÜ: 30b) Tapduk Paşa, Saru Saltuk ve Yunus Emre'nin kendisine yol gösterdiklerini ve yardımcı olduklarını bildirir (YKB: 26a; İÜ: 26b); Isparta-Gönen'de bir makamı bulunan Yunus Emre'ye bir şiiriyle nazire yapar (YKB: 41b-42a; İÜ:42a-b). Seyyid (Battal) Gâzî ise bölgenin fethini gerçekleştiren komutandır (Böcüzade, 1983: 16-17; Yiğitbaşı, 1972: 15). Anadolu tasavvuf kültüründeki gâzî-velî tiplemesinde bariz tesirleri bulunan Seyyid Gâzî'nin (bkz. Say, 2003: 29, 39-44) bölge halk kültüründe iyi tanınması müellifi ona da büyük sevgi ve saygı beslemeye götürmüştür. Bu sevgi bağları, muhtemelen müellifle aynı dönemlerde Seyyid Gâzî'nin zaviyesinde yaşayan Sultan Şüca' ve müridleriyle de kurulmuştur (Say, 2003: 48-49). Kaldı ki bugün Senirkent ilçesine bağlı İlegüp/Uluğbey'de Seyyid'in torunu olarak kabul edilen Veli Baba'nın aynı dönemde yaşaması ve adına bir zaviye oluşturulması ve bugün bu beldedeki Bektaşî ocağının Seyyid Gâzî'ye bağlı oluşu (Böcüzade, 1983: 132; Karatürk, trz.: 21,25,47, 51) Şeyh Mehmed Çelebi ile Seyyid Gâzî zaviyesi mensupları arasındaki ilişkilerin varlığı ihtimalini güçlendirmektedir. Buna rağmen *Menâkıb*'da bunlarla ilgili en küçük bir anekdot bulunmayışını da dikkatten kaçırmamak gerekir.

Müellifin eserinde bahsettiği erenler bunlarla sınırlı değildir. Esasen eserde kuvetli bir rical-i gayb, tayy-i zaman ve mekan vurgusunun bulunuşu, Şeyh Mehmed Çelebi'nin kutubluk iddiası ve Hızır'a kul oluşuyla birleşince onun maddî âlemde olmasa da manevî âlemde bütün kâinatı gezip dolaşmasıyla sonuçlanmıştır. O, Mekke, Medine, Horasan, Maverâunnehr, Semerkand, Mağrib, Nil, Fırat, Kızıl Deniz, Bahr-i Muhît, Dımaşk, Bağdat, Kudüs, Hindistan, Sind, Çin gibi coğrafi mekanları gezip dolaşmış, Kaf dağına varmış, âb-ı

¹⁰ Şu Rum Abdalları kim var Hamid Aydın'da olurlar
Ki her mülke varur bunlar dîl ü cân Hızır'ı arzular

¹¹ Odur perverdesi Hızırın kulu hem halifesi anun
Paşamdur aşığı Hızırın dîl ü can Hızır'ı arzular
Ki Aşık Paşa bu Handur bu yoldaki 'âli şândur
O kuldur Hızır Han sultan dîl ü can Hızır'ı arzular
Benüm gönüm gelür cûşa Paşam daim gelür bunda
Haber verür Hızır Han'dan dîl ü can Hızır'ı arzular

hayatı ve hayat ağacını görmüş, arş, sidretü'l-münteha gibi metafizik makamlara ulaşmıştır. Buralarda başta Hz. Âdem olmak üzere geçmiş peygamberlerle, havarilerle, Hârut ve Mârut ile karşılaşmış gittiği yörelerde daha önce yaşayan bazı âlimleri ve velîleri görmüştür. Bunlar arasında Veysel Karânî, Zü'n-Nûn Mısrî, Abdulkadir Geylânî, Ebû İshak Kazerûnî, Ahmed Bedevî, Muhyiddin Arabî, Aynü'l-Kuzat Hemedânî, İmam-ı Azam, İmam-ı Şafî gibi kişiler vardır (YKB: 24b-25a, 26a; İÜ: 25a-b, 26b).

Bunların yanında müellif “*Beyan-ı cem‘iyyet-i Kübrâ ve sohbet-i heme-i evliyâ*” başlığını taşıyan 61 beyitlik bölümde, bir Cuma gecesi Zilka’de 880’de kendi memleketinde vuku’ bulan manevî bir toplantı sebebiyle Anadolu’nun fethine katkı sağlayan, dinî-tasavvufî hayatına damgasını vurmuş çoğu Rum Abdâllarından olan bununla birlikte farklı meşrep ve tarikat silsilesine sahip erenleri isim isim zikrederek bunların XV. yüzyıl itibarıyla önemli bir şöhrete sahip olduklarını adeta haber vermektedir. Bu erenlerin bir kısmı Eğirdir-Isparta bölgesinde, bir kısmı Teke yöresinde, bir kısmı Konya ve civarında, diğerleri de Anadolu’nun çeşitli yerlerinde yaşamışlardır. Bunlar arasında müellifle aynı dönemde yaşayanlar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Hünkâr Hacı Bektaş, Mahmud Hayrân, Molla Hünkâr(Mevlânâ), Şeyh Sadreddin, Sultan Veled, Şems-i Tebrizî, Zerkûb Baba (Necmi) (Konya), Pîr-i Esed(muhtemelen Arslan Baba, Isparta), Şeyh Sadaka(?), Fakîh Ahmed (Isparta), Seyyid Harun (Seydişehir), Şeyh Rasûl, Seyyid Gâzî, Gâzî Tavabil, Sultan Şuca‘, Melik Gâzî, Yigen Gâzî, Ahî Evran, Seyyid Meczûb, Samud Abdâl, Hızır Abdâl, Çeltek Dede, Mişker Baba, Sâdık Baba, Geyikli Baba, Elhan Paşa, Abdâl Baba, Saru Saltuk (Rumeli), Baba Bâyezıt (Vardar), Emir Seyyid (muhtemelen Emir Sultan Bursa), Abdullatif (muhtemelen el-Makdisî, Bursa), Aşık Paşa, Tabduk Paşa, Kılıç Abdâl, Yunus Emre, Karaca Ahmed, Fatıma Bacı, Tuğrul Baba, Turhal Baba, Abdâl Ata, Seyyid Murad, Abdâl Çiçek, Sinab (Sav/Isparta)’da Seyyid Veli, Niksar’da Gâzî Melik Danişmend, Şeyhü’l-İslam (muhtemelen müellifin dedesi el-Berdaî), Pîrî Halife (muhtemelen müellifin babası), Şeyh Evhad, Şeyh Murad, Sorti Baba (Eğirdir), Kara Dede, (Gönen, bkz. Şerif Efendi 1005: 136a), Palas Abdâl (Eğirdir), Işık Ahmed (Yalvaç), Kulfal Baba, Zeynel Baba, Gök Seyyid, Burhan Baba, Barla’da yatan Mehter Gâzî, Peyk Gâzî, Çırak Gâzî ve Süfyan Ece, Manavgatlı Ali, Nûre Sûfî (muhtemelen Karamanlı) Kara Doğan (muhtemelen Yalvaç), Menteşli Baba, Hacı Dede, Basri Dede, Arab Işık, Emir Ahmed, Ömer Seyyid, Işık Menteş, Osman Baba, Hasan Baba, Ali Seydî, Abdâl Mûsâ, Zekeriyâ Baba, Halil Seydi, Halife Sultan, Sav Doğan (muhtemelen Savlı), Sünüsüyan (Kemikkıran), Sabri Gâzî, Kartal Gâzî, Devlet Gâzî (Yalvaç), Teslîm Abdâl,

Anagöli Baba (İnegöllü), Uryân Hüseyin, Şah Kulu Abdâl, Can Abdâl (muhtemel kaydı konulan Isparta ve civarı erenler için bkz. Böcüzade, (1983): 115-134).

YKB:26a; İÜ: 26b

Geldi erenler cem‘ ile bir gine görsem yüzlerin
Kamu rical-i gayb ile bir gine görsem yüzlerin
Emr oldı Hakdan ey cüvan kim ola bu meclis ‘ayân
Kılam bu esrarı beyan bir gine görsem yüzlerin
Gel bu sözümi anlagıl cân u dîl ile dinlegil
Bu remzi key fehm eylegil bir gine görsem yüzlerin
Çün sohbet-i Kübrâ geçer cem‘iyyet-i ‘uzmâ göçer
Işk odı pes câna geçer bir gine görsem yüzlerin

İÜ: 27a Basdı çü subh-ı nev kadem aldum elüme pes kalem

Tahrîr idüb çekdüm rakam bir gine görsem yüzlerin
Şol ala gözlü dedigi dir bekle Sivas yolların
Algıl erenler leşkerin bir gine görsem yüzlerin

YKB: 26b Ol Hacı Bekdaş-ı güzîn bekler bu Osman ellerin

Öpdüm mübarek ellerin bir gine görsem yüzlerin
Mahmûd Hayran pür kerem arslan yürür önünce hem
Hayranlar ana hep hadem bir gine görsem yüzlerin
Çün Molla Hünkârdır yakın Sadruddîn olmuş şeyh-i din
Sultân Veled hâzır hemîn bir gine görsem yüzlerin
Pîr-i Esed Şeyh Sadaka geldi Fakih Ahmed bile
Hem Seydî Hârûn da bile bir gine görsem yüzlerin
Çün Şems-i Tebrîzî gelür hem şeyh Rasul bile gelür
Zerkûb Baba bile gelür bir gine görsem yüzlerin
Ol Seydî Gâzîdir ulı gâzîler anun hep kulu
Gâzî Tavâbil lalası bir gine görsem yüzlerin
Sultan Şüca‘ dir “kim beni her isteyen sende bulur”
Önünce dervişler yürür bir gine görsem yüzlerin
Gördüm Melik Gâzî gelür önünce meczûblar yürür
Hem yüzi nûrı berk urur bir gine görsem yüzlerin
Geldi Yigen Kâdı dahi anda Ahî Evrân ile
Hem Seydî Meczûb da bile bir gine görsem yüzlerin
Geldi Samût Abdâl ile hâzır Hızır Abdâl bile

Çeltük Dedem geldi bile bir gine görsem yüzlerin
Mişker Baba Sadık Baba geldi Geyikli Baba hem
Ervâh-ı cümle evliyâ bir gine görsem yüzlerin
İlhan Paşa Abdâl Baba geldi Deli Baba ile
Kamu ricâl-i gayb ile bir gine görsem yüzlerin
Rum ilinün Gâzî Şehid ol Sarı Saltuk sa'îd
Vardar'da Baba Bâyezîd bir gine görsem yüzlerin
Hem Gâzî Hünkârüm gelür bile Emir Seyyid gelür
'Abdullatîf hâzır durur bir gine görsem yüzlerin
Aşık Paşa Tapduk Paşa geldi Kılıç Abdâl bile
Hem Yunus Emrem de bile bir gine görsem yüzlerin
İÜ: 27b Ol Karaca Ahmed gelür hem Fâtıma Bacı gelür
Tugrul Baba Turhal Baba bir gine görsem yüzlerin
Abdâl Ata Seydî Murad Abdâl Çiçek tevekkeli
Sinab Dağı Seydî Velî bir gine görsem yüzlerin
YKB: 27a Niksardaki Gâzî Melik Dânişmeni gördüm gelür
Önünce gâzîler yürür bir gine görsem yüzlerin
Ol bir kılıç anun durur gâh gâh kınından ol yürür
Halk uğraşı andan bilür bir gine görsem yüzlerin
Hem geldi Şeyh-i İslâm bile var hükmi yüz bin leşkere
Kıldı nazar ben kemtere bir gine görsem yüzlerin
Pîrî Halîfe çün gelür önünce sancaklar yürür
Leşker hesabın kim bilür bir gine görsem yüzlerin
Şeyh Evhad ile Şeyh Murad Sortî Baba Kara Dede
Geldi Palâs Abdâl bile bir gine görsem yüzlerin
Geldi Işık Ahmed dahi Kulfal Baba Zeynel Baba
Gök Seydî ile Burhân Baba bir gine görsem yüzlerin
Barla önünde şol yazı anda yatur Mehter Gâzî
Seyyid Gâzîyledir sözi bir gine görsem yüzlerin
Vardur hem iki yoldaşı biri Peyk Gâzî durur
Biri Çırak Gâzî durur bir gine görsem yüzlerin
Barla önünde bunların yanar çerağı her gice
Esmâ buracı bunların bir gine görsem yüzlerin
Süfyân Ece gördüm gelür yolunda gürbüz er durur

Geldi Manavgad'dan Ali bir gine görsem yüzlerin
Hem Nûre Sufî de gelür hep leşker ile görünür
Hep ana karşı varılır bir gine görsem yüzlerin
Kara Doğan Baba gelür deryâlara hükmi yürür
Bir ada içinde olur bir gine görsem yüzlerin
Ol Menteşe ili hemân yanındadır bil ol mekan
Akça bulutdur hem nişan bir gine görsem yüzlerin
Kamu halâyık hep varur nezir iletüp yüzler sürer
Hâcetleri hâsıl olur bir gine görsem yüzlerin
Hacı Dedem Basri Dede geldi Habîb Hoca ile
'Arabî 'Işık geldi bile bir gine görsem yüzlerin
İÜ28a Geldi Emîr Ahmed 'Ömer Seyyid Işık Menteş bile
'Osmân Baba geldi bile bir gine görsem yüzlerin
Geldi Hasan Baba ile anda 'Ali Seydî bile
Abdâl Mûsâ geldi bile bir gine görsem yüzlerin
YKB27b Geldi 'Ali Şîr Baba çün irdi Zekeriyâ Baba hem
Geldi Halîl Seydî bile bir gine görsem yüzlerin
Hem Halfe Sultan Sav-Tığan geldi Sünü-Siyân 'ayân
Ol Sabri Gâzî nev-cüvân bir gine görsem yüzlerin
Kartal Baba anda bile geldi çü Devlet Gâzî pes
Ol Teslîm Abdâl hem Ecem bir gine görsem yüzlerin
Ol Aynagoli Baba Uryan Huseyn ile gelür
Hem Şâh Kulu Abdâl gelür bir gine görsem yüzlerin
Gördüm ki meczûblar gelür ol cân Cân Abdâl bulur
Kamu ricâlullah gelür bir gine görsem yüzlerin
Tarih-i hicret kim sekiz yüz seksene irmiş idi
Zi'l-ka'de ayında bu hâl bir gine görsem yüzlerin
Hem Cuma gicesinde bu cem'iyet-i kübrâ olup
Hep evliyalarda cem' oldular bir gine görsem yüzlerin
Çün karşı varub durdılar bir gine görsem yüzlerin
İ'zâz u ikram kıldılar bir gine görsem yüzlerin
Barla önünde oldu dem deryâyâya basdılar kadem
Yandı چراغları o dem bir gine görsem yüzlerin
Bizim diyara geldiler bunda mezarda durdılar

Görmedim gösterdüler bir gine görsem yüzlerin
Oluk dağına çıkdular nurdan çeragları yakdular
Ruhani sohbet kıldular bir gine görsem yüzlerin
Bin bir bölük hep gayb erenler geldiler aktab ile
Hızır nebi İlyas ile bir gine görsem yüzlerin
Çün halka oldular bular meclis tutup konuşdular
Gökden melekler endiler bir gine görsem yüzlerin
Hem anda gördüm bir acîb meczûb-ı hayrân var durur
Kim bi-misl mahbûb durur bir gine görsem yüzlerin
Bir mest-i müstağrık cüvân mahbûb idinmiş Müstean
'Aşık olur gören hemân bir gine görsem yüzlerin
İÜ28bKıldı tecelli feth-ı bab keşf itdi çün nurdan nikâb
Ref' oldu pes kamu hicâb bir gine görsem yüzlerin
Ben nice meclis görmüşüm bu vech ile görmüşüm
Kim cümle ehlullah gelüb bir gine görsem yüzlerin
YKB28a Ben ne kemine kemter ol mecâlisi varub görem
Noksanımı her dem bilem bir gine görsem yüzlerin
Bildim ki şimdi var cihan kim benden ednâ yok 'ayân
Ah u vah iderüm her zaman bir gine görsem yüzlerin
Gayet ulu meclis idi ol Hızır-ı nebîden oldu yol
Buldum murâdına vusûl bir gine görsem yüzlerin
Hızrun bu Muhyiddin kulı dedi erenlere: Belî
Pes himmet itdi her biri bir gine görsem yüzlerin

Eserin şöhret kazanmasını da sağlayan ve esere ikinci ad olan asıl konu ise müellifin Hızır'a olan bağlılığı ve bu çerçevede Hızır, Hızır İlyas inancına yapılan vurgudur. Şeyh Mehmed Çelebi'deki bu kuvvetli Hızır inancının kaynağının, aldığı tasavvuf terbiyesi kadar çevre şartlarıyla da ilgili olduğu kanaatindeyiz. O, Eğirdir-Yazla mevkiinde yaşamış, bu civardaki kasabaları gezip dolaşmıştır, buraların manzarasıyla hayallere dalmıştır. (Benzer yorumlar için bkz. Ayan, 2001: 187). Tabii manzarası ve hava şartlarıyla Türkiye'nin en güzel yerlerinden biri olan Eğirdir'de muhtemelen göl ve su üzerine bazı halk inançları ve kabulleri gelişmiştir. Hızır ve İlyas'ın yaşama ve görünme alanını çoğu kere deniz, göl ve su ile güçlendiren inanışlar muhtemelen çocukluğundan itibaren müellifin zihnine yer etmiş, belki bu anlatılarla büyümüş, belki de saatler hatta günlerce göle bakan yamaçta Hızır'ın gelişini beklemiştir. Biraz sonra detaylandırılacak

olan onun Hızır tavsifinin de dinî-tasavvufî kültürdeki Hızır inancından farklı olmayışı bu bekleyişi mümkün kılmaktadır. Önceki yıllarda sert geçen kış aylarında gölün günlerce donduğu, bu şartlarda göl çevresindeki köylerin çeşitli ihtiyaçlarını kızaklarla sağladığı, buzlar üzerinde yolculuk yaptıkları bilinmektedir. (Bkz., Karçınzade, 2005: 44) Maddî imkanların da sınırlı olduğu bu yolculuklarda Hızır'ın insanlara yardımcı olacağını ve olduğunu düşünmek, böylece güvenle yola çıkma ihtiyacı, muhtemelen civarda Hızır-İlyas inancıyla ilgili menkıbeleri ve bunlara ilgiyi artırmıştır. *Menâkıb*'daki bazı kısımlarda (Şerifi, 1005: 117b, 119b) bunu gösteren işaretler vardır. İşte bu çevre tasavvufî kültürle birleşince, çocukluğundan itibaren kâmil insan olmaya çalışan Mehmed Çelebi'de kuvvetli bir Hızır inancı olarak tezahür etmiştir.

Tasavvuf yolunda aşırı cezbeyle kapıldığını ve bu cezbeden kurtulamadığı için kendisine “Divâne” denildiğini belirten müellif (İÜ: 9b), bu yolda Hızır'dan himmet gördüğünü ve “*Beyân-ı sülûk-ı tarikat-ı ehlullah ve ve tahsîl-i isti'dâd mülakât-ı ricâlullah ve musâhabet-i Hızır (as)*” başlıklı 26 beyitlik manzumede sülûkünü nasıl tamamladığını açıklar. (İÜ: 10b-11a; YKB: 12b-13a)¹² Buna göre aşk ateşinde yanmak, vücut mülkiyetinden geçip fenâyı bulmak ve bekâ mülküne erişmek, sülûk mertebelerini kat' edip aynel-yakîn ve hakka'l-yakîne ulaşarak velîler zümresine katılmak, kutba hizmet edip gavsın yüzünü görmek, mukarrablarla yoldaş olup, Hızırın emrini tutarak Kaf illerinde ricaül-gaybe karışmak, kenz-i mahfî sırrına ermek, ism-i 'âzam duasını bilmek, aşk sarayında süpürge çalıp celâl pertevine ermek, zahir boyutunu mahv edip tecellîgâh olabilmek, kendi özünü bilmek, bütün bunlar için ise Rasulüllah'ın şefaati, Allahın 'inayet ve 'avniyle elini tutup çerağını yakması gerekir.

Müellif Hızır Han'ı da şöyle tavsif eder (İÜ: 13a YKB: 14a-b):

Kılma Hızır Han'dan ırak kılğıl 'inayet bu kula
Gösterdi hem gökde çerağ kılğıl 'inayet bu kula
Gelür görünür düş gibi daim gördüm kuş gibi
Her dem bana yoldaş gibi kılğıl 'inayet bu kula
Anı gören devletlüdür gâh gâh iken heybetlüdür
Yeşil giyer boz atludur kılğıl 'inayet bu kula
Gâh pîr görünür gâh cüvan kim rûz u şeb olur 'ayân

¹²

.....
Merâtib-i kat' idüb geçmeyince hem ol 'ayne'l-yakîne irmeyince
Varub hakka'l-yakîni görmeyince kaçan olasin ol Hızra musahib
.....
Rasulüllah yolunu açmayınca kaçan olasin ol Hızra musahib
Elümü Hak Teâlâ tutmayınca çerağımı Hudâ yandırmayınca
Her işde bana ol avn itmeyince kaçan olasin ol Hızra musahib

Kavlinden olunmaz ol nihân kılıgıl ‘inayet bu kula
Yer yüzünü cümle yürür Kaf dağına gâh gâh varur
‘Ulvîde süflîde yürür kılıgıl ‘inayet bu kula
Yürür havada Hızır Han İlyas denizlerde revan
Hâil degil gün u mekan kılıgıl inayet ben kula

Buradaki anlatım esasen dinî-tasavvufî kültürün ve halk kültürünün dışında değildir; bilakis hemen tamamen bu kültürle örtüşür. (bkz. Ocak, 1987: 84, 97-98, 116-120). Hızır’ın mânâ âleminde gelip görüldüğü, don değiştirebildiği, genç-yaşlı, gece-gündüz farklı kimlik ve zamanlarda görünebildiği, yeşil elbiseler giyen, boz ata binen, Kâf dağında yaşayıp ricalü’l-gaybe hükmeden yaşayan bir peygamber olduğu, İlyas’la birlikteliği açıkça belirtilmektedir. Bu kültür kimi erenlerin Hızır’dan el aldığına dair rivayetlerle birleşmiş ve müellif Hacı Bektaş, Aşık Paşa gibi yaşadığı civarda iyi tanınan ve Hızır’a musahib olan erenlerin himmeti (bkz dipnot nu:11), Peygamberin şefaati ve Allah’ın yardımıyla Hızır’a kul ve musahib olabilme ayrıcalığına ermiş erenler safına katılmıştır. *Hızırname* müellifin Hızır arzusunun kendisinde daimi bir cezbeyle dönüşerek bu yolda kat ettiği mesafeyi, bunda gördüğü her şeyi ve yaşadığı bireysel tecrübeleri kendisine verilen izinle kaydettiği ve manzumlaştırdığı eserdir. Nitekim eserin sonlarında artık Şeyh Mehmed Çelebi Hızır tarafından kabul edildiğini, kurban kesildiğini, onun huzurunda Mansur gibi dâra durduğunu, yani ikrar verdiğini dile getirir (YKB: 40a; İÜ: 40b):

Hakka şükr kim ben bugün Hızır nebiye uğradım
Sermest ü hayranım bugün gavs-ı safâya uğradım
Gönlüm bana sorar haber kim Sidre’ye irdi neden
İlyas nebi “Âmin”, dedi ben şol duaya uğradım
Arz u sema kürsi ile arş u kalem her ne ki var
Kamu anun hükmündedir u dem ol Han’a uğradım
.....(YKB: 41a; İÜ: 41b)

Dervişler işidün beni bu demde kande varmışam
‘Aşıklar ile tayy idüb Kâf ilini seyr itmişem
Allah bana itdi meded gitdi yolundan cümle sed
Kamiller anda bî-aded derdime derman bulmuşam
Anda koyun kurban iden gördüm halayık serteser
Bu nefsimi menharda ben erkanca kurban itmişem
‘Aşk ile ben yâr olmuşam Mansur gibi dâr olmuşam

Kamu hicablar ref' olup maksûda anda irmişem
Bil şeb çerağdır evliyâdır gâhda makbûl-i esfiyâ
Hem ism-i 'azam bunlara keşf oldı ben rast bilmişem
Hey yol kulu yol kulu meydân-ı 'aşk gayet ulu
'Alemlere ol Han dolu ben ki kul yazılmışam
Muhyidin ol 'aşk eline var bu remz ta biline
Hızır'ı göreni göricek kande idügün bilmişem

Ocak Hızır bağıllığının ve Hızır'ın mürşid olarak algılanmasının tasavvuf geleneğinde Hızriyye (Hadiriyye) diye bir zümreyi ortaya çıkardığını ve bunun en güzel örneğini ise incelediğimiz *Hızırname* adlı eserin olduğunu ifade eder (Ocak, 1987: 93-94).

Zeyniyye şeyhi Abdülatif Makdisî'den el alan, sülûkunu Hızır (as)'dan tamamlayan Eğirdir Zeynî zaviyesinde postnişinlik yapan ve halifeler yetiştiren Şeyh Mehmed Çelebi tasavvuf yolunu da, yine kendisi "*Levâiyih-ı Mesnevi ve Nesâyih-i manevî*" başlıklı 25 beyitlik nazmından oldukça veciz olarak dile getirmiştir (YKB:43b-44a; İÜ: 44a-b).

Kime kim Allah 'inayet eyledi yerde gökde anı mahbûb eyledi
Devletü Allah virecek bellü bil idemez hiç kimse ana kâl u kâl
Her kim kim Hak çerağın yandurur her nefesde rızkını Hak gönderür
Her kimin kim destgîri Hak ola 'âlemin halkı ana hep kul ola
Bir kulu mahbûb iderse Müste'ân Kimseden gelmez ana ziyân
İmdi hubbullahı kıl-gıl sen talep iresin maksûda ta kim bî-te'ab
Hem erenler hizmetin kıl ihtiyâr ta ki hasıl ola sana vasl-ı yâr
Çokdurur bu yolda rezen key sakın mekr-i Hak'dan olma-gıl asla emin
İsti'ânet hem tazarrû' ibtihâl dâim dergâh-ı Hakka Lâ yezâl
Cem' u tefrîk u tecellî istitâr kurb u vasl u sekr u mahv u iktidâr
Üns ve heybet ker-celâl ü ker-cemâl Rah olasın yâ kabûli Zü'l-celâl
Her ne hâl olsa gözle temâm hem dahi teslim ü rızâya ber-devâm
Sadık ol misâk-ı Hakk'a kıl vefâ ta bulasın her nefesde sâd sefâ
Hak rızâsın ihtiyâr it dâim ta olasın Hak yolunda rehnümâ
Görme müsteb'ad bu hark-ı 'âdeyi Dâd-ı Hakdur çünkü saldı sâyeyi
'İşkla sıdkıla olsan her zaman olasın makbul-i Hazret-i Câvidân
Evliyâ milkinde bulup intizâm zâhir ü bâtında olasın hümâm
İmdi istis'âb itme bu yolu gel sülûk it seyr kıl bu menzili
Cezbe irişse kişiye nâgehân cümle noksanı temâm olur hemân

Sıbgatullah-ı cezbedir iksîr-i Hak kime irse ol olur tahrîr-i Hak
Kalbi der ‘ayân hem çün kimyâ kulu Allah ile kılır âşinâ
Fi‘l ü vasf u hılkatini tebdîl ider bir nefesde şânını tekmîl ider
Zâkir iken ol zaman mezkûr olur dû-cihânda sa‘yi hem meşkûr olur
Tâlib iken ol olur matlûb-ı Hak hem muhib iken olur mahbûb-i Hak
Küllî şeyin Hak’dan olupdur ibtidâ oldurur mebde’ anadur intihâ

Kaynakça

- Açikel, Yusuf (2001). “XV. Yüzyılda Yetişmiş Mehmed Çelebi ve Divanı”, Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir I. Eğirdir Sempozyumu, 31Ağustos-1 Eylül 2001, Eğirdir-Isparta.
- Ayan, Hüseyin (2001). “Eğirdirli Muhiddin-Dolu’nun Hızır-nâme’sinde Eğirdir”, Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir, I. Eğirdir Sempozyumu, 31 Ağustos-1 Eylül 2001, Eğirdir-Isparta.
- Böcüzade, S. Sami(1983). Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi, Bugünkü Dile Çevirip Yayımlayan, Suat Seren, Serenler Yayını, İstanbul.
- Cebecioğlu, Ethem (1997). Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Yayınları Ankara.
- İÜ. Mehmed Çelebi, Divân-ı Muhyiddin Çelebi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nu: TY 9495.
- Karaduman, Ruken, (2004). Eğirdirli Şeyh Muhiddin Dolu "Hızırnâme" (inceleme-metin), Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Karatürk, Mustafa, (trz.). İki Cihan Hazinedarı Seyit Velibaba Sultan ve Türbesi, Ankara.
- Karçınzade, Süleyman Şükrü (2005). Seyahatü’l-Kübra/Büyük Seyahat, çev. Salih Şapçı, Eğirdir Belediyesi, Eğirdir.
- Kocatürk, V. Mahir (1970). Türk Edebiyat Tarihi, Ankara.
- Köprülü, M. Fuad (1981). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 4. baskı, DİB Yayınları Ankara
- Ocak, A. Yaşar (1987). İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Ocak, A. Yaşar (1998). “Hızırname” maddesi, DİA, XVII, İSAM Yayınları, İstanbul.
- Öngören, Reşat (2003). Bir Aydın Tarikatı Zeyniyye, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Sarıkaya, M. Saffet (2002). XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Şerifi (1005). Menâkıbü'l-Evliyâ, müstensih: Yunuszâde Hafız Halil Ispartevî, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Nu: 3725/2.

Yıldırım, Ahmet (2000). Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları, TDV Yayınları, Ankara.

Yiğitbaşı, S.Sukûti (1972), Eğirdir-Felekâbad Tarihi, İstanbul.

YKB. Mehmed Çelebi, Divân-ı Muhyiddin Çelebi, Yapı Kredi bankası Sermet Çifter Kütüphanesi Nu: 115.